

Інформації

170-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОДЕСЬКОГО МИТЦЯ — УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІОТА АМВРОСІЯ ЖДАХИ

Оксана GERIY

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8383-227X>

кандидатка мистецтвознавства,

старша наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ мистецтвознавства,

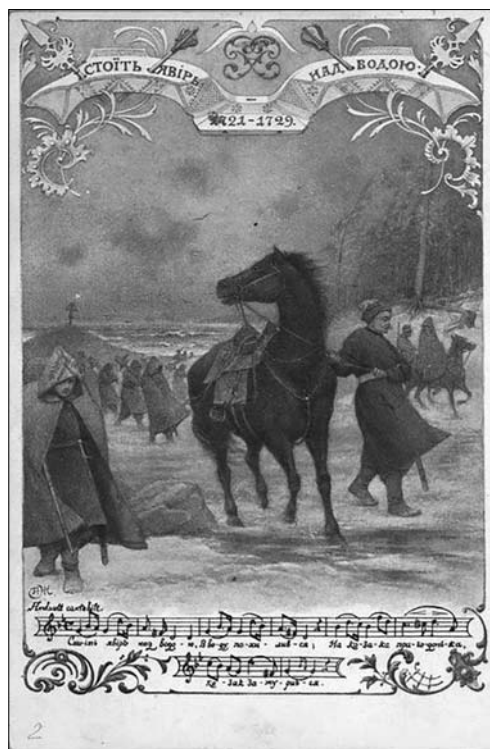
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: oheriy@ukr.net

У 2025 році виповнюється 170 років від дня народження графіка, живописця, ілюстратора, дизайнера, дослідника традиційного мистецтва й українського культурного діяча — Амвросія Ждахи (1855—1927). Він — унікальна фігура українського мистецького і культурного руху на півдні України наприкінці XIX — на початку XX століття, який залишив помітний слід у становленні сучасної національної культури. Однак через політику русифікації, яка послідовно проводилася в цьому регіоні особливо ревно, як в імперський, так і в радянський період, Амвросій Ждаха на довгі роки опинився у статусі «фігури замовчування».

Ця ситуація стала потрохи мінятися тільки на початку 2000-х років. Спочатку у вузькому колі колекціонерів, дослідників та музейників, а згодом — і трохи ширші кола громадськості почали для себе відкривати актуальність творчості художника. Адже все життя і діяльність Амвросія Ждахи абсолютно заперечують наративи так званого «руського мира» про нібито відсутність сталої української культурницької традиції на Півдні України, яку сучасні російські шовіністи та імперіалісти наполегливо іменували Новоросією.

Амвросій Ждаха народився в місті Ізмаїл, батько його походив із старшини задунайських запорожців, і щоб уникнути переслідувань російської влади прибрав собі колоритне псевдо — Ждаха. Мати походила з мальовничого села Лелеківки на Київщині. Скоро батьки переїхали в Одесу, і з цим містом пов'язане усе творче життя Амвросія. Тут він здобув освіту, навчаючись у Школі малювання і креслення Одеського товариства красних мистецтв, тут працював, вивчав народне мистецтво, ілюстрував українські літературні твори та народні пісні. Брав безпосередню активну участь у діяльності українських об'єднань: Одеська Громада, Братерство Тарасівців. Окрема важлива сторінка творчого життя А. Ждахи — це його співпраця з українським театром, зокрема з такими його корифеями, як Марко Кропивницький, Михайло Старицький, а також композиторами Петром Ніщинським і Миколою Лисенком. Як художник-графік Амвросій Ждаха першим з українських митців взявся за художнє оформлення «Кобзаря» Т. Шевченка, ілюстрував таких відомих українських письменників, як Пантелеймон Куліш, Іван Липа, Михайло Комаров. За порадою Миколи Лисенка художник створив знаменитий цикл ілюстрацій до українських народних

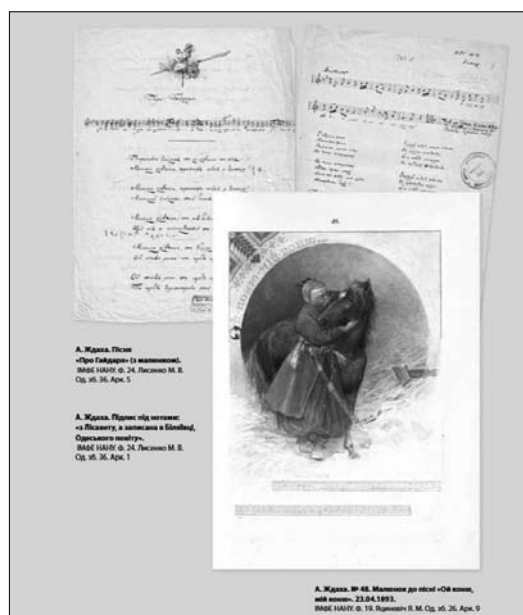
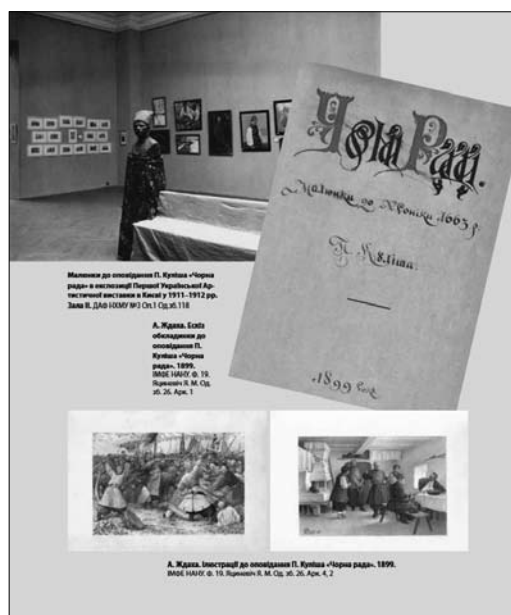
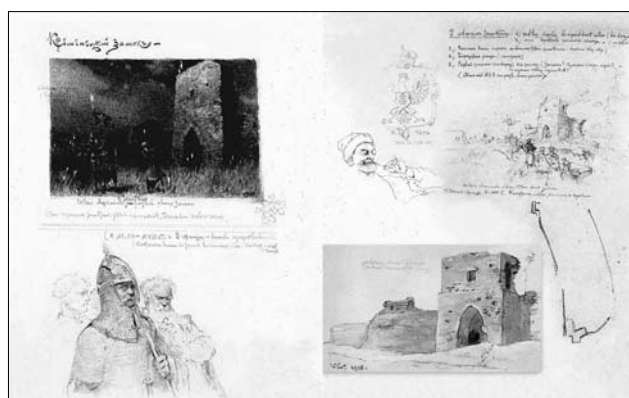

Іл. 1. Листівки з ілюстраціями А. Ждахи до народних пісень. Київ: вид-во «Час», 1911—1912

пісень, які за допомогою українських діячів втілися у великий наклад серії поштових листівок, яка, хитро обходячи російську цензуру, сприяла поширенню зацікавлення українською історією, культурою, не давала в несприятливих умовах національно-

го гніту, війн і переслідувань ХХ століття згаснути українському патріотизму й козацькому оптимізму в подоланні всіх труднощів.

Вже немолодий Амвросій Ждаха підтримав ідею незалежної України в часи Української Народної

Іл. 2. Сторінки з видання «Українські обрії Амвросія Ждахи» / наук. ред. О. Герій, дизайн І. Акмен. Харків: Раритети України, 2025. 208 с.; 120 іл.

Республіки. У 1927 році він відійшов у засвіти та був похований у рідній для нього Одесі.

Його творчий спадок є дуже різноманітним (іл. 1). Це ілюстрації та інша графічна продукція, включаючи українські грошові знаки, ескізи українських театральних костюмів і одягу, ескізи меблів та інтер'єрів, створені у стилістиці українського романтизму. Важливо й те, що в творчому доробку А. Ждахи є й студії традиційного побуту та одягу кримських татар. Однак спадщина художника, що збереглася в архівах, музеях і приватних колекціях, ще недостатньо вивчена та ще менше спопуляризована.

Цього року за грантової підтримки Українського культурного фонду був втілений великий культурницький проєкт під назвою «Українські обрії Амвросія Ждахи» (іл. 2). До вивчення творчості

митця були залучені дослідники з Харкова, Одеси, Києва і Львова. Наслідком роботи команди проєкту стали проведені публічні лекції, повідомлення у ЗМІ та соцмережах, пересувна виставка фоторепродукцій творів А. Ждахи і трьох втілених у матеріалі його дизайнерських проєктів. Впродовж осені 2025 року виставка приїхала до глядачів у Києві, Одесі, Миколаєві, Полтаві, і буде представлена в інших містах України. А всі наукові результати досліджень спадщини митця, разом з нововідкритими фактами, вперше опублікованими творами, фаховими узагальненнями та інтерпретаціями фахівців знайдуть своє втілення у ґрунтовному науково-мистецькому, щедро ілюстрованому виданні за однойменною назвою.

Ніщо не є так переконливим, як візуальний доказ, тому поширення знань про творчість українського

митця з Одеси Амвросія Ждахи є зброєю супроти русифікаторських дій ворога, бо наочно й переконливо показують стійкий і неперервний розвиток української культури в регіонах Півдня України і демонструють однакові з іншими частинами України ідеї та культурні процеси, які відбувались там у кінці XIX — в першій третині XX століття. Завдя-

ки чудовому візуальному контенту проект об'єднав довкола себе численних волонтерів із прифронтових громад та органів місцевого самоврядування, із бібліотекарів, музейників, учителів і студентів, а тому вже на етапі реалізації показав, як вдало обрана тема і якісне її розкриття здатні сприяти єднанню українців.